

Levend leren

Vereniging voor Biologisch-Dynamische
Landbouw & Voeding Jaarverslag 2017

Levend leren

Of de erwten de vorst overleefd hebben. Of de koe drachtig is. Wat de nieuwe stagiaire wel of niet zal kunnen. Bij het werken in de landbouw sta je steeds voor het onbekende. Naast het praktische werk stelt ook het omgaan met het leven je voor vragen. Over de bodem, de planten, de dieren en de (eigen) aardigheden van de mensen, inclusief jezelf. Hoe geef je woorden aan dat wat je nog maar nauwelijks zelf beseft? En de ervaringen die je hebt opgedaan, hoe draag je die over aan een ander die dat juist wil leren? Hoe leer je samenwerken?

De BD-Vereniging is een vereniging van boeren en burgers. En BD-landbouw betekent behalve innovatie in de landbouw en het landbouwbeleid ook innovatie in de handel en in sociale samenhangen. Bij dit jaarverslag laten we voorbeelden zien waar aan de ontwikkeling van die landbouw gewerkt wordt: met een opleiding, een cursus, leren van elkaar, samenwerken.

De foto's zijn gemaakt tijdens de start van het seizoen met de tuinder en deelnemers van moestuin Leyduin in Heemstede: samen groeven ze het koemestpreparaat op en brachten het uit over het land.

*Luc Ambagts
Beleidsmedewerker*

< Welkom op Moestuin Leyduin.

Hoger onderwijs voor BD-Landbouw

Rob van Haarlem werkt aan een master opleiding voor biologisch-dynamische landbouw. Op 16 juni is er op Kraaybeekerhof een kennismakingsbijeenkomst voor geïnteresseerde studenten. In september kan de opleiding starten. Luc Ambagts ging met hem in gesprek *Tekst: Luc Ambagts*

In een wijk in aanbouw in Ede bezoek ik Rob van Haarlem (1949). We gaan naar zijn werkkamer op de eerste verdieping van het appartement in een gerenoveerd industrieel gebouw. Alles is nog nieuw, geschilderde metalen balken, witte muren achter de goed gevulde boekenkasten. We kennen elkaar uit de projectgroep waar we werken aan de start van hoger onderwijs voor biologisch-dynamische landbouw. “Vroeger, dan had ik een idee en dan dacht ik, dat ik moest hardlopen, dat ik daar heel snel mee aan de slag moest, anders was een ander er mee weg. Maar nu weet ik dat gelijke observaties tot heel verschillend onderzoek en conclusies kunnen leiden. Ieder mens is uniek.” Rob spreekt rustig, bedachtzaam, verhalend. “Een gesprek is voor mij altijd een experiment, want ik zeg wat, maar ik weet niet wat er dan terugkomt.”

“Lef” is het onderwerp waar we het na een tijdje over hebben. “Breng jij je kinderen lef bij?” vraagt Rob me.

< Kijken bij het uitgraven van de koehoorns.

Hij geeft zelf een voorbeeld met een verhaal over zijn platbodem, vier meter, met twee zijwaarden en een roefje. Daarmee heeft hij zijn kinderen al vroeg leren zeilen. Later gingen ze ook naar een zeilschool in Friesland. “Daar moesten ze dan als 12, 13-jarige een groep jongere kinderen zelfstandig weer veilig aan wal zien te krijgen. Allemaal met zwemvestjes aan, maar toch. Dat is toch bijzonder dat ouders hun kind op die leeftijd aan zulke jonge mensen toevertrouwen.”

“Het studentenleven wordt
ook door de studenten zelf
georganiseerd”

Hoe kwamen we nou op lef? “Sta je me toe dat ik een ‘proces-opmerking’ maak?” had Rob me gevraagd. Geconcentreerd, maar als altijd met een lichte twinkeling, keek hij me aan. Ik had verteld over een boer die zijn bouwplan drastisch had omgegooid. En dat ik

Graven naar de koehoorns die nog dieper zitten

dan nieuwsgierig was naar hoe zo'n boer tot zo'n besluit was gekomen. Hij zette met zijn vraag het gesprek even stil. "Wat die boer heeft ontdekt is voor die boer zelf interessant. Als je dat weer gaat bevragen, dan vind ik dat je in een cirkel ronddraait." Omdat mijn voorbeeld verzonnen was had het gesprek iets academisch gekregen. Ik liep er zelf in vast en was blij met de onderbreking. En toen kwam die zin op tafel: "Het gaat me niet zozeer om hoe die boer dat heeft besloten. Het gaat me om het overdraagbaar ma-

ken van het lef." "Hoe zei je dat nou precies?" vroeg Rob me. Nu schreef hij op het witte papier dat het hele gesprek voor hem had gelegen. "Het overdraagbaar maken van lef," hij noteerde het consciëntieus, "Lef is voor mij zeilen met windkracht acht en de medezeilers vertellen waarom het nu niet anders kan én verantwoord is," is zijn reactie.

Lef kan een passend motto zijn voor de masteropleiding biologisch-dynamische landbouw. Want dat moet geen *master of*

science worden, of een *master of arts*, maar een *master van het eigen kunnen*. Het gaat immers om de ontwikkeling van de mens waarbij de beroepspraktijk van de biologisch-dynamische landbouw, de wetenschap en de eigen ontwikkeling een gelijkwaardige plaats innemen. De *BDmaster* bestaat uit een oriëntatiefase en een vrij in te vullen fase, die uitmondt in een zelfgekozen onderzoek. Alles bij elkaar een programma van een jaar, eventueel te spreiden over een langere periode. "Stel dat je je in Wageningen hebt ingeschreven voor de master biologische landbouw die daar wordt gegeven,

maar dat je daar iets in mist. Ik kan me voorstellen dat je dat aanvult met een zaterdag in de veertien dagen, een avond per week. Het vrije deel van de *BD-master* kan overlap hebben met wat je daar al doet. Voor het onderzoek zijn mensen te vinden, in Wageningen en daarbuiten, die daaraan mee willen werken." De opzet van de *BDmaster* is gebouwd op een individuele aanpak waarbij de studenten zelf hun studie organiseren en elkaar inspireren.

Op mijn vraag waar hij het vertrouwen vandaan haalt dat studenten, jong of oud, zoveel zelfstandigheid aan kunnen, zegt Rob "Het studentenleven wordt ook door studenten georganiseerd. Er zijn mensen van die leeftijd die een bedrijf starten. Er kan veel goeds gebeuren als je het aan de mensen zelf overlaat." En dan vertelt hij een verhaal uit het begin van zijn academische loopbaan. Hij werkte als promovendus met verschillende soorten vissen op het zoologisch lab in Nijmegen. Studenten kwamen bij hem voor hun afstuderen. "Dat was omdat ze je ergens gezien hadden, omdat je ze een keer geraakt had, omdat ze iets met die vissen wilden; eigenlijk weet ik dat niet. Ik zei altijd: kijk eerst maar eens veertien dagen rond. Zo kwam Ben op een dag. Ben speelde in een band, met het nachtleven dat daarbij hoort. Hij kon geweldig goed tekenen. Daar wilde hij iets mee. Ben vroeg of hij vanaf 12 uur tot 8 uur 's

avonds mocht werken. Dan moet je dus iets met de portier regelen." Die ongebruikelijke werktijden sloten precies aan op het moment van eieren leggen van een van de vissoorten. "Dan kwam Ben met zijn rode ogen van de vorige avond om twaalf uur op het lab en ging zitten tekenen. Die vroege embryonale ontwikkeling, van 1, 2, 4, 8 tot 128 cellen kon hij in kaart brengen. Stapels tekeningen. En eerlijk gezegd, het plan was juist om aan deze fase geen, aandacht te besteden. Natuurlijk heb ik hem gezegd waar hij op moest letten. Dat onderzoek hebben we samen gepubliceerd. Want als je afgaat op die ene onderzoeker uit 1880 die daar mee bezig geweest is, en die ene uit 1935, dan blijkt dat er nog veel te ontdekken valt."

"Wat is je drive om dit project op te pakken?" vraag ik. "De biologisch-dynamische landbouw is een goede manier van omgaan met de natuur en met elkaar. Dat werkt helend, ook via de producten die je levert. Het gaat niet alleen over voeding, het is veel breder. Zoiets als de 'kracht van de nacht' waar Volkert Engelsman bij de Winterconferentie in Dronten over sprak. Als ik muziek maak, kan ik nooit weten wat al mijn vingers moeten doen. Dan is overduidelijk dat er zoiets als intuïtie is. Het gaat om het persoonlijke, dat je iets van jezelf laat zien. Meesterschap is in vertrouwen omgaan met het onbekende dat zich later openbaart."

Kennismaken met hoger onderwijs voor biologisch-dynamische landbouw

Op 16 juni zijn er op Kraaybeekhof twee mogelijkheden om te onderzoeken hoe het programma *BDmaster* er voor jou uit kan zien: van 10.30 tot 12.00 en van 13.00 tot 14.30. Na een presentatie over de *BDmaster* kun je spreken met de leden van de projectgroep over je eigen wensen, vragen en mogelijkheden met betrekking tot het oriënterende deel, het vrij in te vullen deel en het onderzoek. Het oriënterend deel wordt vormgegeven en aangeboden door de projectgroep. Voor het vrij in te vullen deel kan geput worden uit een uitgebreide reeks mensen en mogelijkheden. Het zelf gekozen onderzoek voer je uit met adequate begeleiding.

De *BDmaster* is een mogelijkheid om je interesse voor de BD-Landbouw en/of je eigen werk daarin een sterkere basis te geven. Mensen die al werken in de landbouw, afgestudeerden van Warmonderhof en studenten of afgestudeerden van het hoger onderwijs zijn uitgenodigd mee te doen.

 Voor informatie en aanmelding:
bdmaster@bdvereniging.nl

Landbouwcursus op De Noorderhoeve

In samenwerking met Kraaybeekerhof organiseerde de BD-Vereniging op vijf boerderijen in Nederland en België cursussen over de Landbouwcursus van Rudolf Steiner. Manon Lavèn volgde de cursus op De Noorderhoeve in Schoorl. *Tekst: Manon Lavèn*

“Nu, een landbouwbedrijf verwerkelijk zijn ware aard eigenlijk het beste als het kan worden opgevat als een soort individualiteit, een werkelijk op zichzelf staande individualiteit.” En “Zelf de Landbouwcursus toepassen? Dat kan!” Door deze beide zinnen werd ik verrast en geraakt. Ik las ze in een flyer waarin gewag werd gemaakt van de Landbouwcursus op diverse BD-boerderijen in het land ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan van de BD-Vereniging. Natuurlijk, door mijn werk bij Weleda en het onlangs volgen van een BD-imkerkursus was ik enigszins op de hoogte van het gedachtengoed van Rudolf Steiner. De biologische en waar mogelijk BD-voeding had al veel langer mijn interesse. Maar bio-boer worden zag ik niet direct als toekomstbeeld voor me. De cursus in Schoorl was bovendien al begonnen. Daar wilde ik namelijk het liefst heen. Een aantal jaren daarvoor

had ik een week doorgebracht op De Noorderhoeve en geholpen met dynamiseren. Daar wilde ik graag terugkomen.

Het liet me niet los. Toen heb ik gebeld en tot mijn grote vreugde kon ik nog aansluiten bij de tweede bijeenkomst. Exact die waarin het citaat van Steiner van hierboven behandeld werd... Ik voelde me vanaf het eerste moment opgenomen in de groep en zo verbonden met de geestelijke component. Ik wist dat ik een goede beslissing had genomen door deel te nemen. Nee, ik begreep niet alles letterlijk, maar ik werd er zo blij van dat ik dat maar liet voor wat het was. Iets in me begreep het dus blijkbaar wel.

Ik kocht het boek met de voordrachten bij de antroposofische boekhandel bij mij in de buurt, voerde gesprekken met mijn mede-

cursisten, kortom liet me onderdompelen in de BD-landbouw. Gaandeweg ging ik meer samenhang begrijpen en elke keer als ik dát dacht kwamen er weer nieuwe aspecten bij. Gelukkig hoorde ik dat ook de docenten David Borghouts en Dirk Osinga diezelfde verwondering nog steeds hadden. Dat stelde me wel gerust, ik was dus niet de enige die de stof soms best lastig vond. Blij bleef ik er echter van worden. Elke twee weken op zaterdagochtend van Den Haag naar Schoorl, ik stond er graag vroeg voor op! Eerst ‘de koetjes aaien’ en daarna het klaslokaal in. Dirk en David vulden elkaar op wonderbaarlijke manier aan. Navertellen kon ik het niet, maar om het voor mezelf wat tastbaarder te maken, schreef ik na afloop van elke bijeenkomst een quote op. Van zinnen als “Als het leven gedempt wordt kan innerlijkheid ontstaan” word ik zo blij en kan daar vervolgens nog dagen op (medi)teren.

Ook de praktische kant kwam aan bod. Preparaten maken, “onkruid”-bestrijding etc. Ook deze kant van het landbouwbedrijf heeft mijn interesse. Mijn werk bij Weleda leerde ik daardoor ook beter begrijpen. Zo-

als de zwavel de andere stoffen in de aarde aanstuurt, zo stuurt de leidende plant in de Weledaproducten alle andere ingrediënten aan op hun specifieke kwaliteiten. Calendula in de babyproducten bijvoorbeeld. Wat was ik blij als ik zelf ook iets kon inbrengen, uit mijn werkervaring of uit de imkerkursus. Dan had ik het gevoel iets te kunnen teruggeven aan het geheel!

Na zelfs nog een extra bijeenkomst was ik verzadigd. Ik wilde tijd en ruimte om het aangeboden te verteren, te doorvoelen, het duizelde me bijna. En nee, bio-boer zal ik inderdaad waarschijnlijk niet meer worden, maar ik begrijp zoveel beter de samenhang tussen alle aspecten van het gesloten systeem, dat een landbouwbedrijf is. Ik kan mijn omgeving beter informeren over het belang van BD-producten en heb meer ontzag gekregen voor de boeren die elke dag weer voor onze voeding zorgen. Ontzag ook voor de aarde, het zo veerkrachtige organisme dat zo zwaar te lijden heeft onder de druk van de overbevolking en alle effecten daarvan. Ontzag ook voor Rudolf Steiner, die zo scherp inzag dat de landbouw anders ingericht zal moeten worden, willen we iedereen blijven voeden.

En De Noorderhoeve?! Die volg ik op Facebook, voelde me trots toen een kalfje naar mij genoemd was (of denk ik dat maar?) en kom er graag van de zomer weer terug. Logeren in de Pipowagen en met Dirk preparaten maken. 🍷

Uitlepelen van het preparaat in de ton met water.

BD-Vereniging in 2017

Transitie-Coalitie-Voedsel

De grenzen van het huidige voedselsysteem worden zichtbaar. De nadelen van een systeem waarin schaalvergroting en keiharde prijsconcurrentie dominant zijn, beginnen de voordelen te overvleugelen. Het roer moet om.

Deze diagnose is een van de belangrijkste drijfveren voor de Transitiecoalitie Voedsel. Meer dan honderd bedrijven, organisaties en experts hebben zich in deze coalitie verenigd. Zij willen

naar een systeem waarin duurzaamheid en gezondheid voorop staan. De breedte van de coalitie maakt mogelijk dat er een groot draagvlak ontstaat. De BD-Vereniging neemt deel in deze coalitie door te werken aan een beleidsnotitie voor de landbouw. Een eerste concept van die notitie is op de website te lezen: bdvereniging.nl/bdlandbouw/transitiecoalitie-voedsel

Partners op weg naar een andere landbouw zijn:

Academie voor Ervarend Lerend	Netwerk Grondig
Antroposofische Vereniging	Odin
De Beersche Hoeve	Oosterwold "Voedsel Lokaal"
Bewust Bodemgebruik	Other Wise
Bio Academy	Pioniersgroep Zorglandbouw
Biohuis	Platform Aarde Boer Consument
Bionext	Rijkswaterstaat
Burger Boer Bankier	Stadslandbouw Amsterdam
Down2Earth	Stichting Demeter
Initiatiefgroep Grondeigendom	Stichting Grondbeheer
Iona Stichting	Stichting Kraaybeekherhof
Land&Co	Stichting van Akker naar Bos
Landgilde	ToekomstBoeren
Louis Bolk Instituut	Transitiecoalitie Voedsel
LTO-TTIP overleg	Triodos Bank
Milieudefensie	Voedsel Anders
Ministerie van Economische Zaken	Wageningen UR
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	Warmonderhof
Natuur & Milieu	Werkgroep Grondgebonden veehouderij
	Wereld Natuur Fonds

Levenskrachten en preparaten

De biologisch-dynamische landbouw wil meer zijn dan duurzaam alleen, meer dan alleen maar biologisch of natuurlijk. Als boer of tuinder werken we met het leven zelf. We willen dat onze producten smakelijk en voedend zijn in alle opzichten. Maar waar merk je dat aan? Hoe vind je een houvast om over die vitaliteit met elkaar te spreken, dat hanteerbaar te maken? En hoe verzorg je die vitaliteit in je producten, bij de verwerking, maar ook in jezelf, in je bedrijf?

Tijdens de Winterconferentie in Merksplas gingen we zelf meewerken op dorpsgemeenschap Widar om antwoorden op deze vragen te ontdekken. Ook, het klaarmaken van de maaltijd en het eten zelf waren onderwerp van onderzoek. In de uitwisseling met elkaar – met jong en oud, ervaren en onervaren – vonden we een weg hoe “levenskrachten” van een abstract begrip tot een directe persoonlijke ervaring konden worden. Een eerste presentatie daarvan vormden de tekeningen en beschrijvingen die we na het ochtendwerk maakten. De stilte was diep toen iedereen daarmee aan het werk was.

< De beweging van het water meebeleven door om de roerton heen te lopen.

Nieuwe vertaling Landbouwcursus

Op initiatief van de BD-Vereniging werd aan de nieuwe vertaling van de Landbouwcursus een deel van de jeugdvoordracht toegevoegd die Rudolf Steiner voor zijn vertrek daar hield.

De BD-Vereniging werkte verder mee aan het tot stand komen van Het Hofblad, de jubileumuitgave van Warmonderhof en de Demeter Monitor.

Het ledenblad Dynamisch Perspectief verscheen vier keer.

2017-1 Levenskrachten en Preparaten

2017-2 De koe

2017-3 Levensverhaal (80 jaar BD-Vereniging)

2017-4 BD-Wereldwijd

Andere activiteiten in 2017:

- 18-19 jan Demeter-plein op de Biobeurs
- 1-4 feb Landbouwconferentie in Dornach
- 24 feb Winterconferentie Dronten
- 10 mrt Winterconferentie Merksplas
- 11 mrt Studiedag Waterstof Zuurstof
- 8 apr Leven met de bovennatuur in een wereld van techniek
- 10 juni Samen aan het werk, Jaardag BD-Vereniging
- 5 aug BD-jong bezoekt boerderij Noorderlicht
- 2-3 sep BD-Zomerschool op De Kollebloem
- sep ledenwerving via winkeliers
- 11 sep Piet van IJzendoorn over BD-landbouw en Voeding
- 10 okt Waarden toevoegen in plaats van afromen
- vanaf okt De Landbouwcursus op diverse plaatsen
- 22 nov Luc Ambagts over BD-landbouw en Voeding
- 13 dec Groen Goud, Docu avond van BD-Jong

Onderneemsters in de vruchtwisseling

De pootaardappelen hangen in grote netten in een rek op het erf. Zo kunnen ze in de frisse buitenlucht voorkiemen en zijn ze bijna klaar om gepoot te worden in de frisse voorjaarsgrond van Ekoboerderij de Linge-
hof. Op dit akkerbouwbedrijf is het erf verder leeg, maar de kantine niet. Verjaardagstaart eten is hier niet alleen voor akkerbouwer André Jurrius en zijn medewerkers, ook de onderneemsters van Tuinderij de Stroom schuiven aan voor koffie en thee. *Tekst: Maria van Boxtel*

De Linge-
hof is een biologisch-dynamisch
akkerbouwbedrijf, waar André Jurrius en
Petra Derkzen op ongeveer 100 hectare

meer dan elf gewassen verbouwen. Spe-
ciaal onderdeel van de vruchtwisseling is
Tuinderij De Stroom, ook wel 'de groente-

meiden' genoemd. De drie onderneemsters
van De Stroom pachten drie hectare land
van André. Elk jaar verhuizen ze de tuinderij
naar een nieuw stuk land, maar de verkoop
blijft in de schuur en via wekelijkse groente-
en fruitpakketten.

Waarom neem je een tuinderij op in je ak-
kerbouwvruchtwisseling? André heeft via
de tuinderij ook een deel lokale afzet. "Mijn
lokale afzet is eigenlijk geheel geregeld via
de tuinderij. Zij pakken bijvoorbeeld rode
kool, uien en aardappelen uit de schuur, ik
heb er geen omkijken naar." Maar de be-
langrijkste reden om samen te werken is
gezelschap en gezamenlijke ontwikkeling.
"In het begin was het hier redelijk een-
zaam als biologisch producent, ik zocht wat
steun. Die meiden zochten een stukje land
en wij hadden land genoeg. Dat doe je dan
gewoon. Samenwerken. Volgens mij wor-
den we er alleen maar sterker van." Heeft

Vruchtbare interne samenwerking

We investeren voortdurend in bodem, vee
en gewas. Hoe zit het met het vruchtbaar
houden van het menselijk samenspel?
Krijgt dit regelmatig een 'onderhoudsbe-
mesting'?

Creatieve samenwerkvormen zijn kansrijk
voor de ontwikkeling van individuele be-
drijven en van de biologisch dynamische
landbouw in het algemeen. Maar samen-
werken is niet vanzelfsprekend en ook

niet makkelijk. Het sociale proces van sa-
menwerking vergt regelmatige aandacht
en onderhoud, zeker in spannende tijden
waarin nieuwe vormen worden uitgepro-
beerd.

Verschillende coaches van BD-beroeps-
ontwikkeling hebben ervaring op gedaan
met het begeleiding van bedrijven tijdens
een specifieke samenwerkings-vraag.
Eenvoudig aandacht geven aan de sa-

menwerking kan al helpend zijn.

De BD-Vereniging wil aandacht creëren
voor het vruchtbaar houden van de in-
terne samenwerking. BD-beroepsontwik-
keling zal al doende nieuwe werkwijzen
ontwikkelen. Wie beseft dat een 'onder-
houdsbemesting' wel eens passend kan
zijn, kan contact opnemen met Petra Der-
kzen via petra.derkzen@demeter.net.

het samenwerken ook nadelen? “Ja, soms wel. Je kunt elkaar ook in de weg zitten. De tuinderij geeft vaak meer onkruid dan wij akkerbouwmatig doen, dus er komt altijd wel een beetje ‘verleden’ naar boven. Maar dat is het mij wel waard. Het samenwerken zorgt ervoor dat je bedrijfsvoering makkelijker loopt. Als zij een keer iets hebben ben ik er voor hen, en andersom. En als je koffie gaat drinken heb je een ruimte vol mensen. Dat geeft levendigheid en gezelligheid.”

Tuinderij De Stroom is inmiddels een blij-

Ruimte maken voor jonge boeren geeft jong en oud ontwikkelingskansen

vertje op de Lingehof. Elders bieden andere boeren een tijdelijke plek om ervaring op te doen en om te leren ondernemen. Zoals Elze-Lia Visser op haar bedrijf Fruitweelde. Zelf ook starter in de landbouw, al is ze niet meer piepjong. “Na jaren werk in een an-

dere sector wilde ik toch boer worden.” Met spaargeld en verkoop van het huis, kocht ze 3,7 hectare grond aan in het Gelderse Ingen. “Nu woon ik alsnog in een tijdelijke keet,” glimlacht ze hartelijk.

In de afgelopen zes jaar veranderde ze de kale akker in een weelderige boomgaard, waar insecten rondzoemen en vogels kwetteren. Haar fruitbedrijf bloeit inmiddels, en toen bleek dat ze tussen de rijen fruit en aan de rand nog grond overhad. “Ik

Uitsprenkelen van het in water geroerde preparaat over het land.

kwam op het idee om die grond te delen in gesprek met een jonge boerin die een plek zocht. Niet meteen, het kwartje dat ik ruimte kon bieden viel pas wat later, maar beiden zijn we het experiment aangegaan." Jonge boerin Klarien Klingen startte de Groentehof, waar klanten zelf hun groente kunnen komen oogsten. "Met de teelt van deze zelfoogstgroenten en de mensen komt er levendigheid op mijn fruitteeltbedrijf," vertelt Elze-Lia. Het paste uitstekend, dus toen de eerste jonge boerin Klarien na drie jaar met haar gezin naar het buitenland vertrok, hebben ze samen opvolging voor de Groentehof gezocht en gevonden

in twee nieuwe enthousiastelingen: Esther Hofkamp en Linde van der Knaap. "Zij vertrekken nu weer naar een eigen bedrijf. Ik vind het zo leuk, dat ik het blijvend als plek wil aanbieden om te leren ondernemen. Steeds met roulerende nieuwe boeren, voor één of een paar jaar. Dat past prima."

Meerdere biologisch-dynamische boeren bieden op verschillende manieren plek aan starters. Zo is de schaal voor een jongere boer vaak behapbaar en kun je oefenen met ondernemen en samenwerken. Juist in die samenwerking zitten kansen voor ontwikkeling, en komen nieuwe ideeën uit

de gemeenschap van mensen op een boerderij. Ook het idee om starters een plek te bieden op je bedrijf kan verder groeien. André Jurrius: "Soms vertellen andere telers mij 'dat lijkt me ook wel wat, maar hoe vind ik iemand? En hoe werkt die samenwerking nou bij jullie?' Ik zie mogelijkheden voor andere boeren om ook een tijdelijke of langjarige plek te bieden aan starters." In het project 'Land in Verbinding' werkt de BD-Vereniging samen met boeren en tuinders en met Landgilde om dit soort verbintenissen tussen jonge boeren en ervaren ondernemers verder uit te breiden. Kansen voor nieuwe ontwikkeling! 🌱

Wat heeft het uitbrengen van het preparaat gedaan, waar voel ik de energie?

Financieel verslag 2017 en begroting 2018

*Maria van Boxtel, penningmeester
en Bram Gordijn, bureaumedewerker*

Met een koe van een zeldzaam huisdierras naar de Tweede Kamer, actieve uitwisseling op conferenties, samen preparaten maken, vier jongerengroepen in BD-beroepsontwikkeling, een toenemend aantal beroepsleden: in de vereniging werken we actief samen. We zijn een vitale organisatie. Maar we geven meer uit dan er aan vaste inkomsten via contributie jaarlijks binnenkomt. In 2018 hebben we daarom een contributieverhoging doorgevoerd. Ook ontvangen we regelmatig giften en nalatenschappen. Hiervoor zijn we de gulle gevers zeer dankbaar.

Financieel beleid

De afgelopen jaren hebben we een stevige steun in de rug gehad van mensen die ons - in de vorm van legaten - grote sommen geld schonken. We zien sinds kort dat we minder legaten ontvangen. Sinds 2015 werkt het bestuur daarom aan een begroting waarin deze legaten niet langer in de lopende begroting zijn opgenomen. Dat lukt niet in één keer. In 2017 heeft u dat als lid gemerkt door verdere besparingen. Daardoor kreeg u bijvoorbeeld minder nummers van Dynamisch Perspectief. En kon u via de e-mail nieuwsbrief op de hoogte blijven van de activiteiten van de vereniging. Bo-

vendien is gewerkt aan verhoging van inkomsten. Die lijn zetten we door tot we de begroting in evenwicht hebben. Grote giften en legaten kunnen we dan inzetten voor nieuwe projecten.

De begroting van 2017 was een verdere stap naar een evenwichtssituatie. We haalden een begrotingstekort van € 49.750, al bijna een halvering van het begrotingstekort van € 84.393 uit 2016. We werken verder aan de groei van de inkomsten door een contributieverhoging, een toename van het aantal leden en het succesvol aanvragen van projectsubsidies. We vertrouwen erop dat we zo in 2019 stapsgewijs een begroting in evenwicht bereiken.

Baten

De regelmatige inkomsten van de vereniging bestaan op de eerste plaats uit de jaarlijkse contributies en giften. De giften zijn flink gestegen ten opzichte van voorgaande jaren naar ruim € 24.000 in 2017. Tevens ontvingen we in 2017 twee grote legaten van in totaal € 136.788. Wij zijn iedereen zeer dankbaar die in welke vorm of in welke omvang ook de vereniging ondersteunt. Omwille van de privacy hebben we de namen van de gevers niet vermeld. Het blijft bijzonder om te ervaren dat mensen tijdens of na hun leven een substantiële financiële bijdrage geven.

De inkomsten uit contributies zijn de basis van de vereniging. Het beter innen van de contributies, het werven van nieuwe leden en het omzetten van basislidmaatschap in beroepslidmaatschap resulteerde in een stijging van de contributie-inkomsten. Ook realiseerden we een groeiende, maar bescheiden opbrengst van advertenties en de verkoop van boeken en brochures. De uitbesteding van de advertentieverkoop aan Bureau Sjoerdsma geeft zo meer inkomsten. De rente-inkomsten zijn in de afgelopen jaren steeds verder gedaald door de lage rentestand en de lagere reserve. Totaal baten: € 124.500

Lasten, de directe kosten

We onderscheiden 4 groepen uitgaven:

- Basiskosten van de vereniging:
subtotaal € 97.917

De personeelskosten en huisvestingskosten zijn hoger dan begroot. Ons voornemen om in 2017 op personeelskosten, kantoorkosten en accountant te besparen, was op korte termijn niet reëel en vereist meer tijd. In 2017 hebben we ingezet op het vinden van samenwerkingspartners voor het uitvoeren van de administratie. De kosten voor ledenwerving zijn iets lager dan begroot, omdat al in 2016 de website en sociale media van de vereniging een opknopbeurt kregen. We zien mede daardoor een groeiend aantal leden.

- Dynamisch Perspectief:
subtotaal € 40.108

In 2017 hebben we – met instemming van de ALV - bewust bezuinigd op het aantal nummers van Dynamisch Perspectief: van zes naar vier nummers. Aan Dynamisch Perspectief besteden we veel zorg en aandacht, waardoor de kosten voor zes nummers per lid hoger werden dan de jaarlijkse contributie. Met de jaarlijkse vier nummers volgen we de seizoenen en richten we ons op Dynamisch Perspectief als special. Het eerste nummer van 2017 met het thema 'Levenskrachten & Preparaten' ondersteunde het jaarthema levenskracht en de Winterconferentie. Ook de themanummers over de koe en over 'het levensverhaal' met de 80-jarige BD-Vereniging werden goed gewaardeerd. Het nummer 'wereldwijd' liet de groei van de BD-beweging in de hele wereld mooi zien. Dynamisch Perspectief blijft een belangrijke verbindende schakel binnen de vereniging. Naast Dynamisch Perspectief kunnen leden ook op de hoogte blijven van de activiteiten via een e-mail nieuwsbrief: meld u aan via bdvereniging.nl

Exploitatie	resultaat 2016	begroting 2017	resultaat 2017	begroting 2018	begroting 2019
Baten					
Contributies	93.835	100.000	97.948	120.000	130.000
Giften	11.746	12.500	24.493	25.000	25.000
Samenwerking partners	0	3.000	0	1.000	3.000
Projecten (Collegiale Keten)	-	-	-	5.000	10.000
Advertenties, DP's en boekenverkoop	5.712	5.000	7.078	7.500	7.500
Winterconferentie inkomsten	1.825	3.000	4.055	5.000	5.000
Dansen met Gehoornde Dames			2.900		
Rente	517	1.000	149	1.000	1.000
Baten totaal	113.635	124.500	136.623	164.500	181.500
Lasten					
Basis					
Personeelskosten (in loondienst)	69.465	65.000	70.128	70.000	70.000
Huisvestingskosten	2.712	2.750	3.035	2.750	3.000
Kantoorkosten	10.477	10.000	11.587	10.000	10.000
Bestuur / beheer / accountant	13.236	10.000	12.319	10.000	10.000
Communicatie, werving leden	4.834	5.000	848	5.000	5.000
Subtotaal Basis	100.724	92.750	97.917	97.750	98.000
Dynamisch Perspectief/media	60.704	45.000	40.108	45.000	45.000
BD-beroepsontwikkeling	16.527	20.000	23.985	21.500	25.000
Onderzoek en Ontwikkeling:					
Steun aan projecten	10.115	7.500	3.282	7.500	7.500
Winterconferentie kosten	5.148	4.500	6.372	4.500	4.500
BD-jong	0	1.000	345	1.000	1.000
PR-activiteiten (o.a. BioBeurs)	4.810	3.500	5.580	3.500	3.500
Subtotaal Onderzoek & Ontwikkeling	20.073	16.500	15.579	16.500	16.500
Lasten totaal	198.028	174.250	177.590	183.750	184.500
Samenvatting					
Baten totaal	113.635	124.500	136.623	164.500	181.500
Lasten totaal	198.028	174.250	177.590	183.750	184.500
Resultaat	-84.393	-49.750	-40.967	-19.250	-3.000

- BD-Beroepsontwikkeling:
subtotaal € 23.985

Er zijn zo'n 14 groepen met actieve deelnemers van BD-beroepsontwikkeling – een groei met 5 groepen ten opzichte van 2016. De 29 begeleiders werkten in 2017 actief aan de 'levenskrachten' en aan het nieuwe jaarthema gemeenschapsvormende economie en collegiale keten. Dat kan in het komende jaar nu meer aandacht krijgen in de groepen. Met dit thema kunnen we starten met nieuwe groepen waarin ook de handel participeert. Het aantal groepen met mensen uit dezelfde branche groeit: zo is er een intervisiegroep voor imkers, twee groepen met zorgboeren en wel vier jongerengroepen. Dat is een positieve ontwikkeling, waardoor aan BD-beroepsontwikkeling iets meer is uitgegeven dan begroot.

- Onderzoek en Ontwikkeling:
subtotaal € 15.579

Aan onderzoek en ontwikkeling is minder uitgegeven dan begroot, ook door bewuste besparingen op externe projecten. Wel steunden we o.a. een weekend van BD Jong en droegen we actief bij aan het Demeterplein op de Bio-Beurs.

Totaal lasten: € 177.590

Toewijzing resultaat 2017

Het resultaat wijst het bestuur toe naar rato van de reserve: voor 2017 komt er € 37.281

ten laste van het Willy Schilthuisfonds en € 3.686 ten laste van de algemene reserve; samen het tekort van € 40.967 voor 2017.

Begroting 2018 en 2019

In 2017 hebben we ingezet op het verhogen van de inkomsten. Door een expliciet verzoek om giften, hebben ook ruim 200 van onze leden een extra gift overgemaakt. Bovendien hebben we ingezet op het werven van subsidiegeld voor projecten en een contributieverhoging: dat geeft vanaf 2018 meer inkomsten. Daarnaast hebben we in bescheiden mate meer inkomsten van de winterconferentie, advertenties en boekverkoop. Ook kregen we – na succesvolle verkoop van de film 'dansen met gehoornde dames' een gedeelte van een eerder gegeven gift weer retour.

Om verder kosten te besparen, onderzoeken we de mogelijkheden om met partnerorganisaties de kosten van boekhouding en administratie te delen. Deze besparingen zijn nodig om de continuïteit van de vereniging te waarborgen. Doel is een begroting waarbij we de kosten kunnen betalen uit de contributiebijdragen en kleine giften.

We hadden voor 2017 een negatief resultaat van € 49.750 begroot. Het resultaat is in 2017 € 40.967 negatief. Dat is al een enorme verschuiving ten opzichte van € 84.393 negatief in 2016. In 2017 ont-

vingen we twee nalatenschappen van € 136.788 samen, waardoor de vermogenspositie van de vereniging weer beter is. We begroten nog wel met een tekort. Door verdere groei van de inkomsten vertrouwen we erop dat de begroting vanaf 2019 in evenwicht is.

Voor 2018 is een contributieverhoging door de ALV goedgekeurd, de laatste verhoging dateerde van 11 jaar geleden. Het nieuwe contributietarief gaat uit van een normbedrag. We bieden de leden ruimte om voor een lager bedrag te kiezen (de minimumbijdrage) of juist een hoger bedrag (de steunbijdrage). Om de contributie-inkomsten verder te verhogen, blijven we werken aan ledenwerving.

Het totale resultaat geeft een groot tekort van € 19.250 voor 2018. In 2019 verwachten we dat verder terug te brengen tot € 3.000.

Ledenbijdragen, giften en nalatenschappen blijven nodig voor de vereniging om BD-ontwikkeling te ondersteunen. Denk aan de continuïteit en de uitbreiding van intervisiegroepen, bijvoorbeeld met nu vier groepen met jongeren. Of de nuttige gesprekken van onze voorzitter Piet van IJzendoorn over de Landbouw van de Toekomst, ook met het ministerie van LNV. De Winterconferentie trok met het thema gemeenschaps-

vormende economie zowel boeren, tuinders als handel en bankiers naar Dronten, om het inspirerende verhaal van Helmy Abouleish, CEO van Sekem; Volkert Engelsman, CEO van Eosta en Mia Stockman plus Luuk Humblet van de associatieve natuurvoedingswinkel in Gent te horen. De interessante special van Dynamisch Perspectief over deze collegiale keten was het mooie startnummer van 2018, passend bij deze Winterconferentie.

Balans

De waarde van de vaste activa (kantoormeubilair en computers) komt na de afschrijvingen van 2017 op € 80,- ofwel: op 31 dec 2017 zijn alle activa vrijwel geheel afgeschreven.

Een actief debiteurenbeleid wat betreft contributies is ook in 2017 voortgezet. Het openstaande bedrag hiervan is in 2017 ongeveer € 2.500, evenals in 2016. Daarnaast bevat de post debiteuren een aantal overlopende posten. Die zijn in 2018 afgewikkeld.

De liquide middelen zijn, vooral dankzij de 2 grote nalatenschappen, gestegen met € 96.747 naar € 156.739. De hoogte van het bedrag crediteuren € 11.734 is normaal voor een vereniging van onze omvang.

De reserves zijn enerzijds afgenomen met het exploitatieresultaat van 2017 € 40.967, anderzijds zijn de reserves aangevuld met de twee legaten van € 136.788. Per saldo bedraagt onze reserve op 31 dec 2017 € 153.340. (In maart 2018 hebben we een legaat ontvangen van € 22.400.)

Ledenaantal begin stijging, groei beroepsleden

Het totale aantal leden van onze vereniging is in 2017 licht gestegen. Dit betreft zowel een lichte stijging van het aantal basisleden, maar vooral een stijging van het aantal beroepsleden. Dit betreft zowel nieuwe beroepsleden als leden die hun basislidmaatschap hebben omgezet in een beroepslidmaatschap. Dit is bijzonder, omdat het ledenaantal van veel andere antroposofische initiatieven daalt. Hiermee laten we zien dat de BD-Vereniging maatschappelijk gewaardeerd wordt. Ook in 2018 willen we graag een toename van het aantal leden. We roepen u als lid daarom op actief met ons te werven. Kent u mensen die interesse hebben in het werkveld van de biologisch-dynamische landbouw en voeding? Kijk op bdvereniging.nl en biedt uw vrienden een kennismaking met de vereniging aan! ☺

Balans

Activa	01-01-17	31-12-2017
Vaste activa	1.174	80
Waarborgen	985	985
Vorderingen	2.538	7.270
Liquide middelen	59.992	156.739
Totaal	64.690	165.074
Passiva		
W.Schilthuisfonds	40.038	139.545
Algemene reserve	17.481	13.795
Totale reserve	57.519	153.340
Crediteuren	7.171	11.734
Totaal	64.690	165.074

Ledenaantal

	1-01-17	1-01-18
Basis leden	1428	1451
Leden in het buitenland	50	49
Leden jeugd-tarief	25	20
Totaal basis leden	1503	1520
Beroepsleden	351	374
Totaal	1854	1894

Donateurs

	22	20
--	----	----

Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding

colofon

© 2018 Vereniging voor
Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding

Costerweg 1 D,
6702 AA Wageningen
T 0850 609044
bureau@bdvereniging.nl
bdvereniging.nl

Dit jaarverslag is samen-
gesteld door Luc Ambagts,
Maria van Boxtel en Bram
Gordijn, met medewerking
van Rob van Haarlem, Manon
Lavèn, Derk Klein Bramel,
Petra Derksen, Piet van IJzen-
doorn en Moestuin Leyduin

Coverfoto

Om de beurt het koemestpre-
paraat roeren op Moestuin
Leyduin.

Vormgeving

Gerda Peters, Fingerprint

Fotografie

Ton Apon

Adverteren

Zie voor alle advertentie
mogelijkheden in het leden-
blad Dynamisch Perspectief
bdvereniging.nl/adverteren
Opgave via
Bureau Sjoerdsma
0031 (0) 6 1010 7327
info@bureau-sjoerdsma.nl

BD-Vereniging Biologisch-dynamische landbouw produceert vitale voeding met respect voor alles wat leeft. De BD-Vereniging ondersteunt boeren en boerinnen bij de ontwikkeling van hun bedrijf met ontmoetingen, scholing, onderzoek en publicaties. Dat leidt tot meer bodemvruchtbaarheid, een gezondere leefomgeving en een fraaier landschap.

De BD-Vereniging werkt in Nederland en België regelmatig samen met Stichting Demeter, Stichting Grondbeheer BD-landbouw, Landbouwschool Warmonderhof, Studiecentrum Kraaybeekerhof en de Antroposofische Vereniging.

Beroepsleden van de BD-Vereniging werken mee aan de ontwikkeling van de landbouw door de uitoefening van hun beroep als winkelier, voedingskundige, onderzoeker, boer of tuinder. Basisleden maken met hun lidmaatschap het werk van de BD-Vereniging mogelijk. Ook zij kunnen in de BD-Vereniging een actieve rol vervullen door informatie te verspreiden of deel te nemen aan activiteiten. Alle leden ontvangen het ledenblad Dynamisch Perspectief en uitnodigingen voor de activiteiten.

Bestuur Piet van IJzendoorn (voorzitter), Maria van Boxtel (penningmeester), Derk Klein Bramel (secretaris), Karin Stolk (BD-jong), Marteniek Bierman, Maria Inckmann-van Gaalen.

Bureau Luc Ambagts (organisatie en projecten), Bram Gordijn (secretariaat en boekhouding).

BD-beroepsontwikkeling Leden die met collega's in gesprek willen over de ontwikkeling van hun werk kunnen via het bureau contact opnemen met Luc Ambagts.

BD-Jong Activiteiten voor en door jongeren. Voor info, neem contact op met Karin Stolk via bdjong@bdvereniging.nl

BD-preparaten BD-preparaten en materialen daarvoor zijn te bestellen via www.debeerschehoeve.nl

Schenken en legaten Dankzij de warme steun van veel mensen, in de vorm van giften en legaten, werkt de BD-Vereniging aan de ontwikkeling van de BD-landbouw. De vereniging is een Algemeen nut beogende instelling (ANBI). Schenkingen en legaten zijn vrijgesteld van schenkings- of successierecht. Giften zijn welkom op NL77TRIO 0212188771 t.n.v. Ver voor BDlandbouw.

Bel of mail met het bureau voor meer informatie over (periodiek) schenken, of opnemen van de vereniging in een testament: 0850 609044, bureau@bdvereniging.nl.

Nog geen lid? Doe mee en blijf op de hoogte! Meld je aan op bdvereniging.nl. Het lidmaatschap staat open voor iedereen met belangstelling voor biologisch-dynamische landbouw. Contributie per jaar vanaf € 40,-.

A group of people are working in a garden or field. In the foreground, a woman in a bright pink shirt and dark pants is walking towards the left, carrying a black bucket and a small shovel. In the background, several other people are engaged in various tasks, some holding buckets. The ground is dark and appears to be recently tilled. There are wooden stakes and strings marking out rows in the garden. The background shows a line of trees and a fence.

Omdat je
het **samen**
wilt maken

De BD-Vereniging helpt
de samenwerking op jullie
bedrijf te verzorgen

bdvereniging.nl